Çocuklar ve Gençlerin Televizyonun Zararlı İçeriklerinden Korunması:

"Akıllı İşaretler Sınıflandırma Sistemi"

Akademik Çalışma Altyapısı

Prof. Dr. Ferhunde Öktem

Doç. Dr. Melike Sayıl

Dr. Sevilay Çelenk Özen

Ankara, 2006

Giriş *3*
Akıllı İşaretler'e rehberlik eden tüketici araştırması *5*
Yaş Sınıflamaları/Kategorileri *5*
7 yaşın altındakiler: **6**
7-13 yaş **7**
13-18 yaş **8**
Televizyon Çocukları Ne Yolla Etkilemektedir? *10*
İçerik Alanları *10*
Şiddet ve Korku **10**
Korkutucu İçerik 12
Cinsellik **13**
Olumsuz Örnek Oluşturabilecek Davranışlar **14**
Kodlama Formu ve Kodlama Anahtarı *15*
Program Türü **15**
Şiddet **17**
Korkutucu içerik **19**
Cinsel İçerik **21**
Olumsuz Örnek Oluşturabilecek Davranışlar **21**
Başarılı bir kodlama için ön koşullar *22*
Sonuç ve Öneriler *23*
Sınıflandırma sistemi nasıl kullanılmalıdır? **23**
Kaynaklar *25*

Özet

"Akıllı İşaretler," televizyon yayınlarının içeriğiyle ilgili bilgilendirici bir sınıflandırma sistemidir. Bu sistem, televizyon yayıncılarının, anne babaların ve genelde toplumun, çocukları ve gençleri televizyon yayınlarının olası zararlı etkilerinden koruma sorumluluğunu yerine getirmelerinde onlara yardımcı olmak üzere tasarlanmıştır. Akıllı İşaretler sistemi iki konuda bilgi vermektedir. Bunlar, programın olası zararlı içeriği ve programın hangi yaş grubuna uygun olduğudur. Zararlı etkileri olabilecek içerik alanları; şiddet ve korku, cinsellik ve olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar (ayrımcılık, alkol ve sigaranın aşırı kullanımı, madde kullanımı, yasalara aykırı eylemler ile kaba konuşma / küfür) olarak belirlenmiştir. Zararlı içerikten etkilenme düzeylerine göre yaş grupları ise Genel İzleyici, 7 yaş, 13 yaş ve 18 yaş olmak üzere üç grupta ele alınmıştır. Bu sistemin geliştirilmesine temel oluşturan gerekçelerden biri geniş ölçekli bir izleyici anketinde anne babaların %80'e yakınının televizyon programlarının içeriği hakkında önceden bilgilenmek istediklerini belirtmeleridir. Bu kitapçıkta Akıllı İşaretler sisteminin temelini oluşturan ilkeler, içerik alanları ve yaş kategorilerinin gerekçeleri ve değerlendirme ölçütleri açıklanmaktadır.

Giriş

Akıllı İşaretler RTÜK tarafından geliştirilmiş olan ve 2006 yılının ikinci yarısından itibaren Türkiye'de ulusal televizyonlarda hayata geçirilmesi planlanan, televizyon programlarının sınıflandırılması sistemidir. Bu sınıflandırma sistemi televizyon programlarının olası zararlı etkilerinden çocuklar ve gençleri korumak amacıyla tasarlanmıştır. *Akıllı İşaretler* sistemi, karma bir sistemdir. Bu sistem, hem bir programın hangi yaş grubuna uygun olduğu hem de olası zararlı içeriği hakkında bilgi verir. Bir programın ne tür bir zararlı içerik taşıdığını ve hangi yaş grubu için önerildiğini belirten semboller kullanılır. Sadece zararlı içerikten korunması gereken yaş grubunu bildiren sınıflama sistemlerinin çok fazla tercih edilmediği ve yararlı olmadığı görüldüğü için içeriği tanımlayıcı sistemler geliştirilmiştir (Bushman & Cantor, 2003).

Ülkemizde daha uzun saatler televizyon izleyen izleyici kitlenin sosyodemografik özellikleri, yayıncı kuruluşlarla ilgili düzenleyici yasalar ve ABD ve Avrupa ülkelerinde işlerliği görülmüş olan sistemler dikkate alınarak Akıllı İşaretler içerik ve yaş değerlendirmesini birlikte ele alan karma bir sistem olarak geliştirilmiştir. Hollanda ve diğer bazı Avrupa ülkelerinde görsel-işitsel medya türlerinin (PC oyunları, diğer DVD, VCD'ler..) değerlendirilmesinde kullanılan ve işlerliği sınanmış olan NICAM'ın sınıflama sistemi (Bkz. Valkenburg, Beentjes, Nikken ve Tan, 2002) *Akıllı İşaretler*'e örnek oluşturmuştur. Bu kitapçıkta *Akıllı İşaretler* sisteminin temelini oluşturan ilkeler açıklanmaktadır. *Akıllı İşaretler* sisteminin oluşturulması ve uygulamaya geçirilmesi bir akademik kurulun çalışmaları sonucunda oluşmuştur. Kurul, yaş gruplarının sosyo-duygusal ve bilişsel özelliklerini tanımlayarak çocuk ve gençlere zararlı olabilecek içerik kategorilerini belirlemiş ve *Akıllı İşaretler* sisteminin temel belgesi olan kodlama formunu geliştirmiştir. Kurul, bu tür bir sisteme olan gereksinimi belirlemek amacıyla, RTÜK'ün Milli Eğitim Bakanlığı ile yaptığı işbirliği çerçevesinde Ankara'daki

farklı sosyo-ekonomik düzeyleri (alt, orta, ortanın üstü ve üst) temsil edici nitelikte okullar kanalıyla 1650 anne babaya ulaşarak bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırma bulgularına izleyen bölümlerde değinilmektedir.

Sistemin düşünsel alt yapısı, RTÜK'ün iki yılı aşkın bir sürede geniş bir akademik danışman grubu ile yaptığı yoğun çalışmalar sonucu oluşturulmuştur. Sistemin teknik alt yapısı hazırlanırken, grafik tasarımları vb. konularda farklı akademisyenlerden ve ilgili diğer sektörlerden de danışmanlık, yardım ve hizmet alınmıştır. Kuşkusuz sistemin planlanma ve hayata geçirilmesinde RTÜK'ün yönetici kadroları ve uzmanlarının çalışmaları en önemli paya sahiptir.

Akıllı İşaretler sistemi bir öz-denetim sürecini başlatmak amacıyla yaratılmıştır. Burada temel olan çocuklar ve gençleri televizyonun olası zararlı etkilerinden korumaktır. Bu amaçla RTÜK, alanlarında uzman kişileri bir araya getirerek oluşturulmuş olan bir sistemi, görsel-işitsel sektörün kendi çalışanlarının/aktörlerinin desteği ve işbirliğiyle uygulamaya geçirmektedir. Yayıncıların görsel-işitsel materyalin olası zararlarından küçükleri korumak amacıyla öz-denetime gitmelerinin çok önemli olduğu görüşü, 1990'lı yıllardan bu yana tüm dünyada geniş kabul görmektedir (Berendt, 1995). ABD'de bu noktadan hareketle yayın kuruluşları kendi sınıflama sistemlerini geliştirmişler ancak yayıncıların ekonomik kaygılarının da yön verdiği bu sınıflama sistemlerinin her zaman istenen sonucu sağlamadığı ve birbirinden farklı bir çok sistemin birlikte bulunmasının anne babalar için bilgilenmeyi zorlaştırdığı saptanmıştır (Bushman & Cantor, 2003). Avrupa'da da benimsenen öz-denetim yaklaşımı çerçevesinde, 24 Eylül 1998 tarihli Avrupa Birliği Direktifi'nde öz-denetim aracılığıyla etkili bir Avrupa sınıflandırma sisteminin geliştirilmesi konusu gündeme getirilmiştir.

Tüm bu gelişmeler çerçevesinde Türkiye'de Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun girişimiyle "Akıllı İşaretler" sınıflandırma sistemi oluşturulmuştur. Bu sistemde, anne babalara ve diğer izleyici kitleye televizyon programının içeriğinin olası zararlı etkileri ve hangi yaş grubuna önerilebileceği hakkında bilgi verilmekte ve rehberlik edilmektedir. Kitle iletişim araçlarına her gün bir yenisi dahil olmakta ve DVD, internet, bilgisayar oyunları ve müzik kayıtları gibi bu yeni araçlar çocukların alışkanlıklarını dolayısıyla değerlerini, sosyalleşmelerini ve öğrenmelerini etkilemektedir. Bu etkiler üzerine yürütülen sayısız araştırma ve pek çok araştırmanın sonucunu bir arada ele alan meta analiz çalışmaları, olumsuz içerikteki yayınların çocukların gelişimine zarar verdiğini göstermektedir (Anderson ve Bushman, 2001; Anderson ve ark., 2001). Televizyon yayınlarının çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri, çocukların yaşına, zihinsel kapasitelerine, kaç saat televizyon izlediklerine, ilgilerine, televizyonu kiminle izlediklerine ve izleme sırasında anne babasının açıklama yapıp yapmadığına bağlı olarak farklılıklar göstermektedir (Nathanson ve Yang, 2003, Busman ve Cantor 2003, Anderson ve ark., 2001, Emmers-Sommer ve Allen, 1999). Televizyonun zararlı etkileri üzerinde rol oynayan bunca faktör varken anne ve babaların istekleri doğrultusunda onları bilgilendirmeyi hedefleyen bir sistem sorumluluk bilinciyle hareket ederek en olumsuz koşuldaki çocukları dikkate almalıdır. Bu nedenle "Akıllı işaretler" sistemi anne babaların gereksinimlerini dikkate alarak ve konuyla ilgili bilimsel bilgi birikimini kullanarak oluşturulmuştur. Sistem, hem TV yayınlarının içeriğini tanımlamakta, hem de bu içeriğe göre uygun yaş grubunu değerlendirmektedir. Sistemde yer alan içerik alanlarının, bunlarla ilgili tanımlamaların ve yaş derecelendirmelerinin altında yatan mantık oldukça net bir biçimde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu nedenle sistem saydamdır, eleştirilere ve zaman içinde geliştirilmeye açık bir sistemdir. Bu yazının izleyen üç bölümünde sisteme temel oluşturan araştırma sonuçları ve ilkeler açıklanmıştır. Sonraki iki bölüm kodlama formu ve anahtarıyla ilgili bilgi vermekte, daha sonra öz-denetime dayalı bu

sistemin sahip olduğu özellikler açıklanmakta ve son olarak da genel değerlendirme ve sistemin iyileştirilmesine katkı sağlayacak konular üzerinde durulmaktadır.

Akıllı İşaretler'e rehberlik eden tüketici araştırması

Akıllı işaretler sınıflandırma sisteminin amacı, anne babaları ve kamuoyunu medya yapımlarının olası zararlı etkileri konusunda bilgilendirmek ve medyayı nasıl kullanmaları gerektiğini çocuklara öğretmelerinde onlara yardımcı olmaktır. Sistemin hedef kitlesi anne babalar olduğu için TV programlarıyla ilgili bir sınıflama sistemi geliştirilmeden önce medyanın çocuklar ve gençler üzerindeki etkileri konusunda anne babaların ne düşündüğünü öğrenmek ve televizyon programlarıyla ilgili bilgilenme gereksinimlerini tespit etmek için bir araştırma yapılmıştır. Sınıflandırma sisteminin oluşturulmasında ilgili alanlardaki bilgi birikimi yol gösterici olmakla birlikte anne babaların konuyla ilgili düşüncelerini bilmenin, hedef kitlenin gereksinimlerini karşılama açısından gerekli bir uygulama olduğu düşünülmüştür. Çocukların televizyon yayınlarından etkilenmeleri konusunda anne babaların fikirlerini araştıran ve daha önce RTÜK tarafından gerçekleştirilmiş pek çok kamuoyu araştırması mevcuttur (Özdiker, 1997, 1998, 1999, 2000). Bu anketlerde kamuoyunu temsil edici örneklemlerin %85'i çocukların izleyebileceği saatlerdeki yayınların içerik açısından uygun olmadığını düşünmekte, %91'i şiddet içeriğinin yoğunluğundan ve etkisinden şikayet etmekte, %70'e yakın bir grup da programlar hakkında uzman görüşüne çok az veya hiç yer verilmemesini bir eksiklik olarak belirtmektedir (Özdiker, 1997a ve 1997b).

Akıllı İşaretler Sisteminin geliştirilmesine temel oluşturan kamuoyu araştırmasında anketi yanıtlayan 1638 anne/babanın %76.2'si televizyon programlarındaki zararlı içerik konusunda bilgilenmek istediğini; %23.8'i ise bilgilenmek istemediğini belirtmiştir. Bilgilenmek istediğini bildiren grup, diğer gruba göre çocuklarının içerikten daha fazla etkilendiğini düşünmektedir. Anne babalar, çocuklarının şiddet ve korkudan etkilenme düzeylerini en yüksek olarak bildirirken, kaba konuşma, küfür ve olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlardan daha az, cinsel içerikten etkilenme derecesini ise en az olarak bildirmişlerdir. Çocuklarının bu içerik alanlarının herhangi birinden etkilendiğini bildiren anne babalar genellikle diğer içerik alanlarından da etkilendiğini düşünmektedir. Anne babalar, çocuklarının yaşları arttıkça şiddet ve korkudan daha az etkilendiklerini ifade etmektedir. Diğer içerik alanları için ise yaşa bağlı bir farklılaşma elde edilmemiştir. Erkek çocuklarının olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlardan kızlara göre daha fazla etkilendikleri; kızların da korku içeriğinden daha fazla etkilendiği bildirilmiştir. Genel olarak anne babaların çocuklarının televizyon yayınlarındaki içerikten etkilendiğini düşünmeleri ile eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki elde edilmemiştir.

Yaş Sınıflamaları/Kategorileri

Simge sistemi üç farklı yaş grubu temelinde ayırım yapmaktadır:

7 yaşın altındakiler, 7-13 yaş ve 13-18 yaş. Bu yaş grupları çocuk ve gençlerin zihinsel, duygusal ve sosyal gelişim düzeyleri göz önüne alınarak belirlenmiştir. Çocuk ve gençlerin gelişim özelliklerine göre kendilerine sunulan yazılı ve görsel içerikten farklı biçimlerde etkilendikleri bilinmektedir. Yaş gruplarının her biri kendi içinde bile oldukça farklılaşabilmektedir. Örneğin yedi ve on yaşındaki çocuklar arasında bile belirgin farklar vardır. Yine aynı yaştaki çocukların bilişsel ve duygusal yetilerinin gelişimi de birbirlerine göre farklı olabilmektedir. Ancak etkilenme derecesini ayrıntılandırarak daha çok yaş grubu oluşturmak uygulamayı güçleştireceği için gerçekçi değildir.

Bu nedenle yaş grupları temel gelişimsel değişme yaşları dikkate alınarak oluşturulmuştur. Uygulamada ana babalar kendi çocukları için yaş gruplarının kendi çocukları için ne ölçüde uygun olduğunu da değerlendirmelidirler. Aşağıda, üç yaş grubu arasındaki ayırımı yapmada kullandığımız görüşler özetlenmektedir:

7 yaşın altındakiler:

Ben merkezcidir, dünyası kendi algılarıyla sınırlıdır. Farklı bakış açılarını **ayırdetmekte** güçlük çeker.

Hayal gücü yüksektir ve hayal ile gerçeği ayırt etmekte zorlanır. Bu özellik, **bu yaş çocuklarını**, özellikle **taklit etme** eğiliminde olabilecekleri televizyon karakterleri karşısında kırılgan bir durumda bırakır.

Cansız nesnelere insan özellikleri yüklediği için izlediği karakterlerin gerçek yaşamda da var olduğunu ya da insan niteliği taşıdığını düşünür. Bu nedenle Süpermen'i taklit edebilir ya da tanıdık nesnelerin ürkütücü bir biçimde şekil değiştirmesinden aşırı derecede korkabilir.

Taklitçilik-Model Alma özelliği vardır: Gelişimi sırasında kendisine model aldığı kişilerin özelliklerini benimseyerek özdeşim kurar. Bu nedenle çocuklara **özdeşim kurabilecekleri olumlu** kahramanları izletmek çok önemlidir.

En çarpıcı görüntüye (ki bu genellikle ilk gördüğüdür) odaklaşma, takılıp kalma özelliği belirgindir. Aynı şekilde **hızlı, renkli ve yüksek sesli** görüntü akışına karşı daha **kolay ilgi** gösterir. Şiddet içeren pek çok görüntü de hareketlidir (örneğin aksiyon filmleri). Dolayısıyla çocukların, hareketli görüntülere "takılmaları" şiddet içeriğiyle karşılaşma olasılığını artıracaktır.

Görünüş ve gerçek ayırımını yapmakta zorlanır. **Görünüşe aldanır** ve bu özelliği, yanılmasına yol açabilir (örneğin iyi giyimli bir yetişkinden zarar gelmeyeceğini düşünür).

Dikkat gücü ve süresi sınırlıdır. Dikkatin çabuk dağılması, süresinin kısa olması ve dikkati kontrollü biçimde kullanma zorluğu görülür. Parça ile bütün arasında bağ kurmakta zorlandıklarından, çocuklar için her bir görüntü kendi içinde, bütünden bağımsız olarak önem taşımaktadır. Dolayısıyla yanlışı göstererek doğruyu buldurmaya yönelik yapımlar, bu yaş grubu için uygun değildir.

Kendine yakın olan şeyleri daha kolay algılar, kendi dünyasından tanıdık nesnelere daha çok ilgi gösterir. Tanıdık nesneler ve kişiler aracılığıyla sergilenen olumsuz davranışlar, çocuğun güvensizlik duyguları yaşamasına yol açabilir (örneğin filmdeki kötü karakterler öğretmen, polis ya da akraba gibi kişiler olduğunda bu, çocuklarda güvensizlik duygusuna yol açabilecektir. Oysa bu dönemlerde onun katıksız güvene gereksinimi vardır.)

Dili kullanmada giderek ustalaşır. Sözcük dağarcığı hızla gelişir. Televizyondan duyduğu kötü sözleri de sözcük dağarcığına ekleyecektir.

Olumsuz iletiden olumlu yönü çıkaramaz. Bu yüzden mesajın olumlu olması ve olumlu yaklaşımla başlayarak verilmesi çok önemlidir. Önce verileni daha kolay algıladığı ve zihnine yerleştirdiği için, **olumlu olanı önce vermek gerekmektedir**.

Somut-görülebilir sonuç önemlidir. Bu dönemdeki çocuklar için davranışın ne niyetle yapıldığı değil, sonucun ne olduğu önemlidir (örneğin filmdeki kahraman yalan söyleyerek ya da sahtekarlıkla istediği bir şeyi elde ediyorsa çocuk onun niyetini değil kazancını önemseyerek onu taklit edebilecektir).

Cinsiyet farklılıklarını keşfeder. Kadın ve erkeğe ait rolleri ayrıştırarak kavramaya başlar. Dolayısıyla kadını ve erkeği tek tip ve kalıp yargılar içeren gösterimlerle sunmak, çocuğun geliştireceği cinsiyet rolü üzerinde olumsuz etki yapacaktır.

Bu özellikler çerçevesinde, yedi yaşın altındaki çocuklar ayrı bir grup olarak ele alınmalıdır. Araştırmalar, yedi yaşına kadar çocukların yeterli ölçüde gerçek ve düşsel olan arasında ayırım yapamadığını göstermektedir. Buna bağlı olarak bu yaşın altındaki çocuklar korkutucu ya da saldırgan çizgi film ya da canlandırma filmlerdeki korkutucu ve saldırgan ögeleri gerçek görüntü içeriği gibi değerlendirebilmektedir. Bu nedenle şiddet içeren bazı çizgi filmler ve animasyonlar bu yaş grubu için zararlı olabilmektedir.

Araştırmalar 7 yaşın altındaki çocukların bazı özel nitelikli görüntülerden korktuklarını göstermektedir. Garip düşsel karakterler (örn: Alaaddin filminde şişeden çıkan cin), dönüşümler (örn: Power Rangers'da Hulk), fiziksel istismara uğrayan hayvan ve çocuk görüntüleri gibi sunumlar, çocukları olumsuz etkileyebilmektedir. Bu unsurların her birine ilişkin özel sorular bu soru formunda kapsanmaktadır. Eğer bunlardan biri işaretlenirse, derece 7 yaş olacaktır.

7-13 yaş

Kadın ve erkeğe ait toplumsal cinsiyet rolleri ve **cinsiyet kalıp yargıları güçlenir**.

Kişiliğe yönelik kaygılar ve sosyal korkular, nesne korkularının yerini alır. Ani kişilik dönüşümleri ve tutarsızlıklar yaşayan karakterler bu yaş grubu için sarsıcıdır.

Bir gruba **ait olma gereksinimi** önem kazanır. Kendi cinsiyetinden akran grupları tercih edilir. Akranlarla birlikte olmak ister ve yakın ilişkiler kurmayı öğrenir. Akran gruplarıyla özdeşim ve akranların model alınması gözlenir (örneğin televizyonda, okullardaki akran gruplarının çete oluşturmaları ya da madde kullanımı sırasında gösterilmeleri bu çocukların yanlış figürlerle özdeşim kurmalarına neden olacaktır).

Dünyayı algılama biçimleri iki uçtadır; siyah ve beyaz vardır, griyi bu iki rengin arasına yerleştiremez.

Somut olayları anlar, mantık kurallarını fiziksel nesneler gibi somut olana uygulayabilir. Soyut fikirleri anlamakta güçlük çeker. Ancak 10 yaşından itibaren soyut düşünme yetilerinde hızlı bir artış olur. Daha çok mizah, parodi, kinaye (ironi), ve hiciv, yergi (satire) gibi soyut düşünce özelliklerini göstermeye başlarlar.

Mecazları ve dolaylı anlatımları algılayamaz. Mesajı olduğu gibi aldığı için bu yaş grubundaki çocuklara verilecek mesajın içeriği önemlidir.

Otoritenin koşulsuz kabul edildiği görülür. **Otoritenin davranışlarını sorgulamaz;** bu nedenle otorite figürlerinin verdikleri yanlış mesajlar bu yaş grubunu olumsuz yönde etkileyecektir.

Çalışmak, başarmak, göze girmek ve takdir edilmek ister, bunun için çok çaba harcar. **Yanlış yolları kullanarak başarıya ulaşan örnekleri izlemesi sakıncalıdır.**

Duygudaşlık (empati) geliştirmeye ve kendi davranışlarının başkaları üzerinde yarattığı etkileri anlamaya başlar.

Bilişsel becerileri yeterince gelişmediği için dağınık ve farklı yollardan verilen mesajları bir bütün halinde anlaması ve kavraması zordur.

Ahlaki standartlar içselleştirilir; fakat bu kez de ahlaki yargılamalarında kendisiyle ilgili sonuçlar üzerine odaklanır.

İnsanların bazı sosyal gruplara ait olduklarına ve bu grupların birbirlerinden farklı olduklarına inanır. Diğer insanların davranışlarını kendi sosyal geçmişlerine göre anlamaya ve değerlendirmeye çalışır. 10-13 yaş arasında belirgin, hızlı ve önemli değişmelerin olması, 13 yaşın ayrı bir grup olarak değerlendirilmesi gerektiğini gösterdiği için ayrı bir sınıf olarak alınmıştır.

13-18 yaş

Mantık kurallarını soyut olaylara uygulayabilir, **soyut kavramları anlayabilir**.

Neden-sonuç ilişkileri kurma yönünde bilimsel akıl yürütmelerde bulunabilir.

Kendi yaşıtlarından gelen iletiler daha etkilidir.

Yetişkin otoritesinin önemsenmediği ya da tepki gösterilebildiği bir dönemdir.

Meydan okuma ve sorgulamaların başladığı dönemdir.

Olayların arkasındaki somut gerçeklerden çok **soyut gerçekliklerle ilgilenir**. Soyut kavramlara ve soyutlamalara dayalı etkinliklere (örneğin resim, müzik, heykel, edebiyat gibi) ilgi duyar.

Ben nasıl bir genç yetişkin olmalıyım sorusuna yanıt arar. Cinsel, politik, etnik ve dini alanlarda çeşitli denemelerle **bir kimlik oluşturmaya çalışır**.

Bir ideoloji geliştirmeye ve bununla bağlantılı değerlerin, davranışlarına rehber olmasına çalışır.

Karşı cinse ve cinselliğe ilgi artar. **Karşı cinsle arkadaşlık kurma**ya ve flört etmeye başlar.

Aile dışında, farklı **özdeşim modellerine ilgi artar**. Anne-babadan ve diğer yetişkinlerden duygusal açıdan bağımsızlaşmaya çalışır. Bağlandığı ve özdeşleştiği kahramanların davranışlarını çok yoğun bir biçimde sahiplenebilir

Gizliliğe önem verir, utangaçlık ve sıkılganlık görülebilir.

Kuralları ve sınırları zorlamayı dener, **riskli davranışlara girişebilir**. Riskli davranışların çekici bir şekilde sunulması, ya da gençlik dönemine özgü bir değer olarak aktarılması bu tür davranışların taklit edilme olasılığını artıracak, istenmeyen sonuçlara yol açabilecektir.

Bedene ve dış görünüşe ilgi artar.

Ahlaki akıl yürütmelerinde sosyal standartlar ve başkalarının yargılamalarına odaklanır.

Cinsel çekiciliğinden endişe duyar, karşı cinse yönelik alınganlık ve korkuları olabilir.

Güven-güvensizlik gibi iki uçtaki davranış ve duyguları çok kısa aralıklarla yaşayabilir. Duyguları çok değişken olabilir ve çok çabuk örselenebilir.

Bilgi ve deneyimi, davranışının sonuçlarını yeterli ve sağlıklı olarak değerlendirmeye yetmediği için ani, atak ve yaşamını tehdit edebilecek davranışlarda bulunabilir.

Televizyonda sürekli izlediği aşırı cinsellik ve şiddete dayalı filmler algı ve değerlerinin sağlıklı gelişimini engelleyebilir.

On üç - on sekiz yaş aralığında gençler medya ürünlerini yetişkinler gibi sınırsız izlemek isterler. Bu yaştan itibaren film ve televizyon programlarını, sosyal yaşamı öğrenmek ve günlük sorunların nasıl çözüldüğünü görmek için kullanırlar. Genç ergenler oyuncularla güçlü bir şekilde özdeşim kurarlar, onların niteliklerini yüceleştirerek taklit ederler.

Araştırmalar gençler arasındaki suç davranışlarının ergenlik süresince arttığını ve sonra inişe geçtiğini göstermektedir. Gençlik dönemi suçluluğu daha çok şiddet uygulama (vandalizm), soygunlar ve dövüş olarak gözlenir. Risk içeren ya da suça yönelik davranışlar gençlere çekici gelmektedir. Medya, genç insanları suçlu davranış örneklerinin önderi olarak gösterir. Gençler, özellikle erkekler, suçlu medya kahramanları ile güçlü bir şekilde özdeşim kurarlar. Medya ve medya kahramanları bu konuda önemli rol oynar. Bu nedenle bazı tür şiddet 18 yaş ve üzeri olarak değerlendirilmektedir.

Vahşet ve dehşet filmlerine bağlı korkulara ergenlik döneminde de sıkça rastlanabilmektedir. Ergenlik döneminde heyecan arama ve duyarlılık doruk noktadadır. Gençler kendilerini heyecanlı ve riskli davranışlarda denedikleri için bazen vahşet görüntülerinin olduğu filmleri izleme konusunda birbirleri ile yarışmaya girebilirler. Ancak sınırlarını çok fazla zorlamaları sonucu bu filmleri izledikten sonra korku geliştirebilirler. Bu nedenle örn. Hannibal ve Exorcist gibi filmler 18 yaş ve sonrası olarak derecelendirilir.

Bilişsel ve sosyal-duygusal gelişim özellikleri yukarıda sıralanan üç ana yaş grubunun, görsel-işitsel yayınlarda saptanacak zararlı içerikten korunmaları amacıyla koruyucu simge düzenlemesi getirilmiştir. Bu çerçevede TV programlarının, değişik yaş gruplarının özellikleri göz önüne alınarak

görüntü temelinde tanımlanması gerekli görünmektedir. Görüntü temelindeki çözümlemenin yine aynı gerekçeyle çok geniş bir yelpazeyi kapsaması zorunluluğu da bulunmaktadır.

Televizyon Çocukları Ne Yolla Etkilemektedir?

Çocukların televizyon programlarındaki içerikten nasıl etkilendiğini açıklayan bazı kuramsal yaklaşımlar vardır. Sosyal öğrenme yaklaşımına göre, çocuklar televizyonda bir davranışa ya da mesaja dikkatini verip onu belleğine aktardıkları zaman, daha sonra bu bilgi onların davranışlarına, ve ilgilerine rehber olmaktadır. Sık izlenen bir davranış tekrarlandığı için belleğe iyice yerleşmekte ve çocuk tarafından ortaya konma olasılığı artmaktadır. Bilgi işleme yaklaşımına göre de çocuklar televizyon izlerken aslında bazı davranış kalıplarını, kişilerarası ilişki örüntülerini, sorunların çözümüne yönelik stratejileri ve pek çok sosyal davranışı öğrenmektedirler. Sosyal dünyaya ait bu bilgileri temel alarak davranır ve karşıdaki insanlardan da buna uygun davranışlar beklerler. Sosyal öğrenme ve bilgi işleme yaklaşımları televizyonun sosyal davranış üzerindeki etkilerini açıklamaya yönelik olmakla birlikte sayılar, kavramlar ve yaratıcılık gibi diğer içerik alanlarına da uygulanabilirdir. İçeriğe önem veren ancak basit bir etki yerine televizyonun bireyler için bir anlam sistemi oluşturduğunu öne süren bir kültürleme/ekme (cultivation) yaklaşımı da vardır. Bu yaklaşım, televizyon programlarının içeriğinin, izleyen tüm bireylerde çok daha yavaş ve birikici biçimde içinde yaşadıkları sosyal ve fiziksel dünyaya ait ortak bir kavrayış ve anlam sistemi yarattığını ve özellikle televizyonu yoğun biçimde izleyen ve izlediklerini daha gerçekçi olarak algılayan gruplar için asimilasyonun çok daha güçlü olduğunu vurgulamaktadır (Anderson ve ark., 2001).

Televizyonun çocuklar üzerindeki etkisini açıklayan bazı kuramsal yaklaşımlar ise programın içeriğinden bağımsız olarak izleyiciye bağlı özellikler üzerinde durmaktadır. İzleyicinin yaşı, cinsiyeti, gereksinimleri, güdüleri, tercihleri ve hangi amaçla televizyon izlediği ve televizyon izleme örüntüsü gibi özellikler televizyonun birey üzerindeki etkilerinde rol oynamaktadır. Örneğin bireyler rahatlamak ve eğlenmek için, bilgi edinmek için ya da TV programlarındaki kahramanlarla kendilerini karşılaştırmak ve değerlendirmek için televizyon izleyebilirler. Ayrıca televizyonu bir alışkanlık olarak ya da oldukça seçici bir biçimde izleme örüntüsü gösterebilirler. Tüm bu özelliklerin, içerikten bağımsız olarak televizyonun birey üzerindeki etkisini değiştirdiği vurgulanmaktadır.

Daha yeni yaklaşımlar ise televizyonun etkisinde hem içeriğin hem de izleyici özelliklerinin bir etkileşim içinde rol oynadığını öne sürmektedir(Van Evra, 2004, sf. 18).

İçerik Alanları

Şiddet ve Korku

Tüketici araştırması sonucunda anne ve babaların en çok bilgilenmek istedikleri içeriğin korku ve şiddete ilişkin olduğu görülmektedir. Araştırmalar, şiddetle, gerçek yaşamda ve görsel ve yazılı basında sık karşı karşıya kalmanın bilişsel, duygusal ve davranışsal süreçlerde değişikliklere neden olduğunu göstermektedir (Bensley ve Van Eenwyk, 2001; Vidal, Clemente & Espinosa, 2003).

Televizyonda şiddetin gösterilmesinin izleyiciler üzerinde üç temel etkisi olduğu savunulmaktadır:

Duyarsızlaşma: Korku ve gerilim yaratan bir olay ya da olguyla baş etmek için iki temel yol kullanılır. Ya o ortamdan kaçılır ve uzaklaşılır ya da onunla barışık yaşama, etkisini azaltma yoluna gidilir. İzleyici diline çevrildiğinde, televizyonda acı verici bir olay izlendiğinde, izleyici ya o görüntüyü değiştirecek ya da gördüğü görüntüyü önemsizleştirecektir. Çocuklar genellikle daha edilgen izleyiciler oldukları için bu görüntüler karşısında duyarsızlaşma tehlikesini daha çok taşımaktadırlar. Böylece izleyiciler, özellikle çocuklar acıya ve başkalarının acı çekmesine giderek daha az duyarlı hale gelebilirler. Buna bağlı olarak da şiddet görüntülerine ve saldırgan davranışlara ilişkin bir tolerans geliştirebilirler (Villani, 2001).

Güven yitimi: Kişiliğin gelişimindeki en temel öğelerden biri temel güven duygusudur. Çocuk çevresine, çevresindeki kişilere güven duyduğu oranda gelişip olgunlaşır. Şiddetin egemen ve yoğun olduğu, çözümsüzlük ve çaresizlik duygularının yoğun yaşandığı, tutarlı ve güvenilir olmayan bir çevre ve kişilerin varlığı, çocukları olduğu kadar erişkinleri de olumsuz yönde etkilemektedir. Çocuklar dış dünyaya karşı daha korku dolu hale gelebilirler.

Özdeşim ve taklit: Şiddet ve saldırganlığın sorun çözücü ve kazandıran bir yöntem olarak gösterilmesi çocukların ve hatta yetişkinlerin, izledikleri kahramanlarla özdeşim kurma ya da onları taklit etmeleri aracılığıyla, bu yolu giderek benimsemelerine neden olabilir. Çocuklar çevrelerindeki insanlara daha saldırgan davranmaya eğilim duyabilirler

Genel olarak çocukların şiddet izlemelerinin her zaman duyarsızlaşma ya da saldırgan davranışlarla son bulmayacağı açıktır. Araştırmalar medyadaki şiddetin bazı kapsam özelliklerinin saldırgan davranışları ve ya da duyarsızlaşmayı artırabileceğini göstermektedir.

Çocuklar henüz gelişim sürecinde oldukları için özgürlük, hakçalık, eşitlik gibi yüce ama soyut kavramlar adına şiddetin kullanıldığı örneklerle karşılaştıklarında, ahlaki/etik yargıları karmaşaya uğramaktadır. Şiddet kullanımının kimileri için hak ve gereklilik olduğunun vurgulanması, çarpık ve örselenmiş bir ahlak yargısının gelişmesine neden olabilir. Medyadaki şiddet içeriğinin çeşitli özellikleri saldırgan davranışın ya da duyarsızlaşmanın artmasında önemli etkilere sahip olmaktadır. Aşağıda bu özellikler Valkenburg ve arkadaşlarının (2002) makalesinden alınarak özetlenmiştir:

Gerçekleştirilebilirlik Düzeyi: Saldırganlık ve duyarsızlaşmayı artırdığı düşünülen ilk özelliği şiddetin gerçekleştirilebilirlik düzeyidir. Ancak akılda tutulmalıdır ki bir içeriğin gerçek olup olmadığını değerlendirebilme yaşa bağlı bir yetenektir. Erişkinlerin abartılı (Örn. James Bond) ya da gerçekçi bulmadığı (Örn. Power Rangers) bir görüntü çocuklar için gerçek olabilir.

Ciddi Yaralanmalar: Medyadaki şiddetin, duyarsızlığı artıran ikinci özelliği, şiddetin sonuçlarının gösterilme derecesidir (kan, ciddi yaralanma görüntüleri, organ kayıpları). Bu tür görüntüler izleyicide duyarsızlık yaratmakta ya da aldırmazlık ortaya çıkarabilmektedir.

Çekici Kahramanlar: Şiddeti artırdığı bilinen üçüncü özellik, şiddet uygulayıcısının çekici olmasıdır. Yine "sapkın" kişiler tarafından gerçekleştirilen şiddet ve uygulanan yöntemlerin çok daha etkili olduğu bilinmektedir. Özdeşim kurabilecekleri kişiler tarafından yapılan saldırgan davranışlar çocukları şiddet uygulamaları konusunda yüreklendirecektir.

Siddetin Onaylanması: Dördüncü özellik, şiddetin onaylanmasıdır. Pek çok medya yapımında şiddet kullanan kahraman açısından bunu haklı gösterecek çeşitli nedenler sergilenir (Örneğin, masum kurbanları korumak adına gerçekleştirilen şiddet) Onaylanmış şiddeti izleme, çocukların gerçek yaşamda şiddeti kullanma eğilimini artırabilecektir.

Siddetin Ödüllendirilmesi: Beşinci özellik, medyadaki şiddetin cezalandırılmasına ilişkindir. Eğer şiddet bir biçimde cezalandırılırsa izleyicideki saldırganlık riski azalır. Ancak, içerik analizi yapan araştırmalar medya yapımlarının çoğunda şiddetin ödüllendirildiğini göstermektedir. Çocukların kahramanları genellikle zeki, güçlü ve çekicidir ve saldırgan davranışları için çok ender olarak cezalandırılırlar. Pek çok araştırma iyi karakter tarafından yapılan şiddetin saldırgan davranışlarda artışa neden olduğunu göstermektedir.

İlk iki özellik olan, gerçeklik düzeyi ve ciddi yaralanmalar bu değerlendirme sisteminde gözönüne alınmaktadır. Sonraki üç özellik dışarıda bırakılmıştır. Çünkü, neredeyse tüm kurgusal yapımlarda, şiddetin büyük bölümü onaylanmakta, ödüllendirilmekte ya da çekici bir karakter tarafından yapılmaktadır.

Korkutucu İçerik

Medyadaki şiddetin en örseleyici etkilerinden biri de izledikleri görüntülerle başedemedikleri için, çocukların günlük yaşamlarında çok daha korku dolu olmaları ya da korkunç rüyalar görmeleridir. Çocuklarda ne tür medya içeriğinin korku yarattığı yaşa bağlı olarak değişmektedir. Örneğin küçük çocuklar daha çok düşsel içerikten, gerçek veya hayali algısal olarak belirgin olan uyarıcılardan korkarlar, daha büyük çocuklar ise gerçekçi kurgular ya da haber içeriklerinden korkmaktadırlar (Valkenburg ve ark. 2000).

Çok sayıda bağlamsal/çevresel özellik izleyicide korku yaratır. Bu özellikler aşağıda aktarılmaktadır (Valkenburg ve ark., 2002). İlk ve en belirgin nitelik korkmuş insan görüntülerinin gösterilip gösterilmediğidir. Medyada tehlike sıklıkla ana karakterlerin korkuları aracılığı ile aktarılır. Bu yolla gerçek tehdit açıkça gösterilmemiş olsa da ana karakterlerin korkuları izleyiciyi dehşete düşürmeye yetmektedir. Bu sürecin altında yatan mekanizma ana karakterle kurulan empati, eşduyumdur.

İkinci özellik, medya yapımındaki izleyicilerin ortamla tanışıklığıdır. Araştırmalar, insanların bildik ortam ve mekanlardaki tehlikelerden daha çok korktuklarını göstermektedir. Uzak, az bilinen ya da gerçek yaşamda mevcut olmayan ortam ve mekanlar daha az korkutucu bulunmaktadır. Günlük yaşam kapsamına yerleştirilen korkutucu görüntüler kolaylıkla oyuncaklar, okul binası, deniz kenarına gezi gibi çocukların günlük yaşamlarında yer alan sıradan nesne ya da olaylarla ilişkilendirilebilir. Örneğin Jaws'da korku deniz ve kumsalla ilişkilendirilmiştir. Medya içeriğine gösterilen korku tepkileri, korkutucu unsurların geçtiği aynı durum ya da nesnelerle yüzyüze gelme sırasında da uyarıldığından, daha yoğun ve uzun süreli olmaktadır. Bu, Jaws ya da Sapık gibi bazı filmlerin The Alien gibi fantastik filmlerden daha uzun süreli ve yoğun korku yaratmalarının nedenini de açıklamaktadır.

Yapımın korku yaratmasındaki son iki özellik ses efektleri ve müziktir. 1950'li yıllarda bile Himmelweit, Openheim ve Vince (1958) çocukların, özel ses etkileri ile özellikle müzikle karşılaşmalarının korkutucu ögeler olduğunu bulmuşlardır (akt. Valkenburg ve ark., 2002). Sonraki araştırmalar da korkutucu bir müziğin filme gösterilen korku tepkisini artırdığını göstermiştir. Örneğin, Thayer ve Levenson (1983)

endüstriyel bir kazanın belgesel filmine eklenen "korkutucu bir müziğin" sıradan "belgesel müziğinden" çok daha fazla korku yarattığını bulmuşlardır.

Korku çok güçlü bir biçimde izleyenin bilişsel gelişim düzeyi ile ilişkilidir. Araştırmalar çocuk ve büyük çocukların korkunç filmleri iki şekilde izlediklerini göstermektedir: Duygudan arınmış bir ilgi gösterir ve filmden hoşlanırlar. Ancak aynı zamanda gördüklerinin gerçek olmadığını düşünerek duygularını zayıflatırlar. Kendilerine "gördüklerim gerçek değil" telkininde bulunarak korkuyla bilişsel yolla baş etmeye çalışırlar. Bu türden baş etme 6-7 yaşından başlayarak yaşla artmaktadır. Bilişsel olmayan stratejileri ise örneğin, bir oyuncağa sarılma ya da birine dokunarak rahatlama gibi, çocuklar daha fazla kullanmaktadır. Yedi yaşından küçük çocuklar, izledikleri şeyin düşsel olduğu konusunda önemli ölçüde uyarılsalar bile, korkutucu medya içeriği ile bilişsel olarak baş etmekte güçsüz kalmakta daha büyük çocuklar ise olayın gerçekliği arttıkça daha fazla korku tepkisi sergilemektedir (Wilson, Hoffner & Cantor, 1987). Bu sınıflama sisteminde her iki tür korku da dikkate alınmıştır.

Cinsellik

Akıllı işaretler sistemi için yapılmış olan tüketici araştırmasının sonuçları anne babaların TV programlarının içeriğiyle ilgili olarak bilgilenmek istedikleri alanlardan birinin cinsellik olduğunu ortaya koymuştur. Araştırma bulguları, cinselliğin medyada temsil ediliş biçiminin toplumsal değerlerle ilişkili olarak çeşitli endişelere ve eleştirilere yol açtığını göstermektedir. "Bütün bu eleştiri ve endişelerin temelinde, medyanın cinsellik içeren yayınlarının gençleri olumsuz olarak etkilediği varsayımı yatmaktadır" (Çaplı, 2002: 206). Çocuğun ya da gencin konuya ilgisi, kavrama düzeyi, olayın gerçek olarak algılanma düzeyi ve anne babanın içeriği nasıl açıkladığı cinselliğin etkisi üzerinde önemli rol oynamaktadır. Televizyonda yer alan cinsel içerik, cinsellik hakkında genel konuşmalardan, cinsel deneyimler üzerinde konuşmaya, okşama, öpüşme ve fiziksel flörtten cinsel ilişkinin güçlü bir biçimde imasına ya da ilişkiye kadar gitmektedir (Kunkel, Cope & Biely, 1999). Televizyon programlarındaki cinsel içerik, özellikle ergenlerin cinsel açıdan (cinselliklerinin) sosyalleşmelerinde önemli ölçüde etkili olmaktadır. Ergenler cinsel davranış normlarını, cinsellik ve romantizmle ilgili davranış senaryolarını ve kalıplarını TV'den ve medyadan öğrenmektedirler (Brown, Childers & Waszak, 1990). Örneğin gençler karşı cinsten arkadaşlarıyla cinsel konularda nasıl konuşacaklarını TV'deki gösterimlerden öğrendiklerini ifade etmektedirler (akt. Kunkel ve ark., 1999).

Daha küçük yaş grubundaki çocuklar üzerinde de cinselliğin olası olumsuz etkileri belirtilmiştir. Cinsellik konusunda bilgi ve deneyimi olmayan çocuklar, çıplaklıkla birlikte yoğun cinsellik içeren sahnelerden, cinsellik içeren yakın davranışlardan rahatsızlık duymaktadırlar (Wartella ve ark., 2000). Ayrıca cinselliği henüz deneyimlememiş küçük çocuklar, özellikle cinsel ilişki içeren sahneleri şiddet olarak yorumlamakta ve yetişkin cinselliğiyle ilgili yanlış inanışlara ve kavramsallaştırmalara sahip olmaktadır.

Cinselliğin nasıl sunulduğu da çocuk ve ergenler üzerinde bıraktığı etkiyle ilişkilidir. Cinsellik genellikle rastlantısal ve bir gecelik ilişkiler biçiminde yaşanmakta, korunma genellikle gösterilmemekte, cinsel ilişkinin uygun olmayan partnerler ve koşullarda yaşanmasının yol açabileceği kimi ağır, olumsuz sonuçlara pek değinilmemekte ve genellikle biraz ısrardan sonra kadınların ilişkiye ikna edilebildiği görülmektedir. Sonuç olarak insanların cinsel aktivitelerinin yaratabileceği belirli riskler konusunda hiç de gerçekçi olmayan sunumlar ağırlıkta olmaktadır.

Gençlerle ilgili programlarda cinsellik davranış olarak yer almasa bile konuşma olarak ağırlıkla işlenmekte ve sağladığı bilgi cinsellikle ilgili normların, kimliklerin, uygulamaların, güdülerin ve cinselliğe yönelik tutumların gelişmesinde oldukça etkili olmakta, cinsellikle ilgili tutumlar da cinsel davranışlara yön vermektedir (Emmers-Sommer & Allen, 1999). Bu nedenle cinsel içerik, eğitici olduğu ve anne babalara çocuklarıyla bu türden konuları konuşma için fırsat yarattığı sürece yararlı da olabilir.

Olumsuz Örnek Oluşturabilecek Davranışlar

Tüketici araştırması sonuçlarına göre anne babalar, şiddet ve korkudan sonra çocuklarının kötü dil ve diğer olumsuz davranışlardan etkilendiğini düşünmektedir. Ayrımcılık, madde ve alkol kullanımı, suça yönelik davranışlar ve küfür içeren kaba ve saygısız konuşmalardan erkeklerin kızlardan daha fazla etkilendiğine inanılmaktadır. Çocuklar bu nitelikte hareketleri görsel-işitsel medyada yer aldığı için normal kabul etmekte ve özellikle kaba, maço, özendirici ve ödüllendirici biçimde sunulan olumsuz davranışlar rol modeli olarak daha çok örnek alınmaktadır.

Ayrımcı ifade ve davranışlar: Cinsiyet, ırk din, dil, etnik köken ve milliyet temelinde yapılan tüm ayırımcı davranışları kapsamaktadır. Ayrımcılığın açık örneklerinin sergilendiği ya da özendirildiği ve ayrımcılığın açıkça reddedilip etkisizleştirilmediği tüm durumlar 13 yaşın altındaki çocuklar için uygun olmayan içerik olarak kabul edilmiştir.

Madde kullanımı, alkol, tütün ve benzerlerinin aşırı tüketimi: Bu türden davranışların çocuklar üzerindeki olumsuz etkisi, söz konusu davranışın normalleştirilmesidir. Özellikle madde alkol ve sigara kullanımı özendirici ve olumlu bir biçimde sunuluyorsa ve bu davranışları sergileyenler ergenlerin özdeşim kurabilecekleri karakterler ise davranışın taklit edilme olasılığı artmaktadır. Amerikan Pediatri Akademisi'nin bir araştırmasına göre gençler, alkol reklamlarının kendilerini içmeye cesaretlendirdiğini bildirmektedir (2001). Bu nedenle özendirici ve olumlu biçimde sunulan tüm kullanımlar ve bağımlılığın sergilendiği durumlarda, programın 18 yaşın altındaki genç ve çocuklar için uygun olmadığına inanılmaktadır. Eğer sunum, özendirici ve taklit etmeye cesaretlendirici biçimde sunulmuyorsa program, 13 yaş ve üzeri olarak sınıflanmaktadır. Eğer olumsuz davranış için açık uyarı yer alıyorsa program tüm izleyiciler içindir.

Suç ve yasalara aykırı davranışlar: Bu türden davranışlar genellikle şiddet içeriğiyle birlikte yer almakla birlikte her zaman böyle olmadığı da görülmektedir. Bu nedenle şiddet, korku ve cinsellikle birlikte yer almadığı halde kutsal değerlere saygısızlık, şantaj, hırsızlık, röntgencilik, teşhircilik, kundaklama vb. davranışlar çocukların hoşlandıkları kahramanlar tarafından ve/veya özendirici biçimde sunuluyor olabilir. Ayrıca bu türden davranışlar cezasız kalabilir ya da olumlu bir özellikmiş gibi sunulabilir. Tüm bu durumlarda davranışın taklit edilme ve kahramanın rol modeli olarak benimsenme olasılığı artmaktadır. Bu nedenle özendirici ve olumlu biçimde sunulan tüm yasadışı davranışların 18 yaş ve üzeri olarak sınıflanması kararlaştırılmıştır. Sadece yasa dışı davranışın sergilendiği durumlar 13 yaş ve üzerine; davranış hakkında açık uyarının yer aldığı tüm durumlarda ise program tüm izleyicilere önerilmektedir.

Kaba ve kötü konuşmalar: Tüketici araştırması sonuçlarına göre ebeveynler için kaba konuşma ve küfür, çocuklarının en çok etkilendikleri içerik alanı olarak şiddet ve korkudan sonra 3. sırada gelmektedir. Ayrıca anne babalar erkek çocuklarının bu türden davranışlar sergileyen kahramanlardan kızlara göre daha çok etkilendiklerini belirtmektedirler. Okulöncesi dönemdeki

çocuklar, televizyonda duydukları sloganları, sözcükleri ve kalıpları olduğu gibi taklit etme eğiliminde oldukları için kaba ve kötü konuşmalar içeren programlar 7 yaş ve üzeri için uygun bulunmuştur. Daha büyük yaştaki çocuklar genellikle duydukları sözcükleri iyi ya da kötü olarak değerlendirebilmekte ve küfür ya da kaba konuşmaları kullanmamaları gerektiğini bilmektedirler.

Kodlama Formu ve Kodlama Anahtarı

Akıllı işaretler sisteminin 1.0 sürümü 2006 yılında kullanıma sunulmuştur. Akıllı İşaretler Kodlama Formu, görsel-işitsel programların içeriği ile ilgili bir dizi sorudan oluşmakta ve bu sorular kodlayıcılara internet üzerinden sunulmaktadır. Yukarıda sözü edildiği gibi kodlayıcılar, yayıncılar veya yapımcıların görevlendirdiği elemanlardır. Kodlayıcı bir şifre kullanarak, programını sınıflamak için internete girer ve Akıllı İşaretler web sayfasından kodlama işlemini gerçekleştirir. Kodlama sürecini otomatik olarak sonuçlandırmak üzere hazırlanmış olan bilgisayar programı o yapım/programa ilişkin içerik ve yaş sınıflamasını kendiliğinden verir (örneğin, şiddet-13 yaş ve üzeri için uygun ya da tüm izleyici için vb.). Soru formundaki tüm sorular tüm yapımlar için uygulanabilir nitelikte değildir. Örneğin yapım komik çizgi filmse kodlayıcı formdaki diğer soruları yanıtlamaz (örneğin, Tom ve Jerry). O program için uygulanabilir olmayan sorularda, bilgisayar otomatik olarak uygulanabilir sorulara geçer. Bu nedenle yanıtlanabilecek soruların sayısı, programın türüne ve içeriğine göre değişir. Soruların anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla gerektikçe örnek ve açıklama verilmiştir. Soru formunda yer alan maddelerin, hangi içerik alanında hangi yaş grubuna götüreceği konusunda bir anahtar hazırlanmıştır. Bu anahtarın önemli ölçütleri izleyen bölümlerde sunulmaktadır. Anahtarın tümü istendiği takdirde RTÜK'den sağlanabilir.

Kodlama Formu beş bölümden oluşmaktadır: Birinci bölüm program türleridir; diğer dört bölüm içerik alanlarını tanımlar: 2. Şiddet, 3. Korku, 4. Cinsellik, 5. Olumsuz Örnek Oluşturabilecek Davranışlar. Bu kategoriler aşağıda açıklanmaktadır.

Program Türü

Akıllı İşaretler sisteminin yürütülmesinde temel olan kodlama formu, program türlerine ilişkin sorularla başlamaktadır. Program türünün belirlenmesinin önemi, çocuklar ve gençlerin televizyon programlarından etkilenme düzeyinin izledikleri programın türüne bağlı olarak farklılaşmalar göstermesinden kaynaklanır. Haber bültenleri, müzik videolar ve reklamlar televizyon programı olarak değerlendirilmediklerinden kodlama kapsamına alınmamıştır. Canlı yayınlanan her türlü programın ise, bir önce yayınlanan programın formatı dikkate alınarak kodlanması uygun görülmüştür. Belirtilen istisnalar dışındaki bütün programların kodlanmaları gerekmektedir.

Bu çerçevede kodlama formunun birinci bölümünde yer alan ilk üç soru söz konusu programın kurmaca (*fiction*) türündeki bir çizgi film, televizyon dizisi ya da sinema filmi olup olmadığını saptamaya yöneliktir. Takip eden diğer üç soru ise programın kurmaca dışındaki (*non-fiction / factual*) diğer türlerden hangisine girdiğini saptamaya çalışan sorulardır. Kodlama formunda kurmaca programın niteliğini anlamak için kodlayıcılara sırasıyla; 1) programın komik bir çizgi film (örneğin: *Tom ve Jerry*); 2) diğer bir tür çizgi film (örneğin: *Aslan Kral*); 3) bir sinema filmi veya televizyon draması olup olmadığı sorulmaktadır. Bu sorular programın "gerçeklik" düzeyini tespit etmeye yönelik sorulardır. Çünkü araştırmalar yedi yaşın üzerindeki çocukların çizgi filmlerdeki fiziksel şiddeti gerçek insanların yer aldığı kurmaca filmlere oranla daha az inandırıcı bulduklarını göstermektedir. Araştırmalar ayrıca yedi yaş ve üzerindeki çocukların çizgi filmlerdeki şiddet

öğelerinden korkuya kapılmak ya da saldırgan eğilimler sergilemek anlamında daha az etkilendiklerini de ortaya koymaktadır. Bu nedenle, kurmaca programlarda bu ayrım önemli bulunmuş ve çizgi filmlerin ayrı olarak değerlendirilmesine karar verilmiştir.

Bununla birlikte, yedi yaşın altındaki çocukların çizgi filmlerdeki şiddeti daha fazla ciddiye aldıkları bilinmektedir. Çünkü bu yaş grubundaki çocukların çizgi filmlerdeki şiddet ile diğer kurmaca filmlerdeki şiddeti ayırt etme yetileri henüz tam olarak gelişmemiştir. Belirtilen nedenlerle eğer program komik bir çizgi filmse değerlendirme sona ermekte ancak diğer dramatik anlatıya sahip bir çizgi filmse kodlamaya devam edilmektedir. Burada, fiziksel şiddet eşliğindeki tecavüz girişimi ya da tecavüz eylemlerinin varlığı halinde o çizgi filmin ancak 18 yaş ve üzeri için uygun olacağına karar verilmiştir. Şiddetin eyleme geçirilebilir nitelikte olması, ağır yaralanmayla sonuçlanması ve meşrulaştırılması durumlarının birlikte yer alması da o programın ancak 18 yaş ve üzeri için önerilmesine götürmektedir. Bu iki istisna dışındaki diğer durumlarda dramatik çizgi filmlerde ancak 13 yaşın altındakilere yönelik bir koruma söz konusudur.

Belirtilmesi gereken bir diğer nokta da kodlama formundaki bu ilk üç sorunun kurmacanın farklı türlerine işaret etmediğidir. Başka bir deyişle bu bölümde durum komedisi, polisiye, bilim-kurgu ya da diğer türler ayrı ayrı belirtilmemiştir. Yapılan çalışmada böyle bir ayrımın neredeyse imkansız olduğu görüldüğünden kurmaca niteliğindeki programları, çizgi filmler ve gerçek insanların rol aldığı televizyon dizileri ya da sinema filmleri olarak çok genel kategoriler temelinde ayıran sorulara yer verilmiştir. Son yıllarda televizyon programlarında türlerin melezleşme (*hybridization*), birbirine benzeme ve yakınlaşma eğiliminin artması da bu tercihte etkili olmuştur. Bunun gibi geçmişte çizgi filmler söz konusu olduğunda küçüklere yönelik hikayeler anlatan ve önemli ölçüde güvenilir programlar akla gelmekteydi. Ancak günümüzde *South Park, The Simpsons* gibi büyük ölçüde yetişkin dünyasını, yetişkinlerin hikayelerini anlatan ve bu çerçevede kötü dil kullanımı, ayrımcılık gibi olumsuz içerikler barındırabilen çizgi film örnekleri yaygınlaşmaya başlamıştır. Günümüzün çizgi filmlerinde bir diğer yaygınlaşan eğilim de sadece çizgi ya da animasyon olarak tasarlanmanın ötesine geçilmesidir. Yakın zamanlarda üretilen çizgi filmlerde çizgi ya da animasyon karakterler yanında gerçek insanlara da yer verilebilmektedir (örneğin: *Garfield*). Belirtilen bu türlerin sınırlarının belirsizleşmesi gibi nedenlerle sınıflandırmanın genel kategoriler dışında olumsuz içeriği saptamaya yönelik ve türlerden bağımsız olarak yapılmasına çalışılmıştır. Örneğin komik çizgi film dışındaki çizgi filmler diğer televizyon dizileri ya da sinema filmleri ile aynı sorular çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bunun gibi televizyonda yer verilen bütün dramatik yapımlar komedi, polisiye ya da bilim kurgu ayrımı gözetmeksizin, yalnızca zararlı içeriğin olup olmadığını anlamak üzere yine aynı sorular çerçevesinde incelenmektedir.

Sınıflandırmanın tür temelinde yapılamamasının bir diğer nedeni de çocukların televizyonu sıklıkla kanal değiştirerek (*zapping*) izliyor olmalarıyla ilişkilidir. Bu durumda çocuklar türsel bağlamını bilmedikleri, parçalı sahnelere maruz kalmaktadırlar. Dolayısıyla korkutucu unsurlar ya da şiddet içeren sahnelerin bir eğitici belgesele aksiyon filmine ya da bir bilim kurgu dizisine ait olmasının önemi yoktur (Valkenburg ve ark., 2002).

A*kıllı İşaretler* sisteminde kurmaca dışındaki programlar üç farklı grupta toplanmıştır: 1) Talk-show, reality-show, yarışma, tartışma ya da magazin programları 2) Belgesel, belgesel-drama ya da haber programları 3) Kültür-sanat ya da hobi programları. Kodlama formunun 1.2 blokunda yer alan sorular, söz konusu programın belirtilen bu üç gruptan hangisine girdiğini saptamak amacındadır.

Burada programın türü belirtildiğinde, kodlayıcının on-line olarak eriştiği kodlama formunda o program türü ile ilgili olmayan sorular otomatik olarak kapanmakta ve yalnızca programla ilgili olan sorular görünmektedir. Birinci gruptaki programlar genellikle stüdyo ortamında gerçekleştirilen ve bir sunucunun, konukların veya katılımcıların yer aldığı programlardır. Bu nedenle bu gruptaki programlar öncelikle, 2.1 blokunda yer alan ve programın katılımcıları arasında kaba kuvvet kullanımı, sözel saldırganlık, alay etme ya da küçük düşürme ve aşağılamanın varlığını ya da bu gibi tutum ve davranışların kışkırtılıp kışkırtılmadığını ölçen sorular aracılığıyla değerlendirilmektedir. Program eğer bir kültür sanat ya da hobi programı ise değerlendirme sona ermektedir.

Şiddet

Kodlama formunda şiddetle ilgili sınıflamanın yedi blok içinde ele alındığı görülmektedir. İlk blokta, yukarıda da belirtildiği gibi sunucu, konuklar ve stüdyo izleyicilerinin bulunduğu stüdyo programlarına özgü şiddet sınıflanmaktadır. Stüdyo programlarındaki şiddet gerçektir. Gerçek anlamda bir fiziksel şiddet ya da tehdidi olabileceği gibi psikolojik şiddet yani alay, aşağılama ve küçük düşürülme de olabilir. Bu tür programlarda diğer bir tehlike şiddetin ya da alayın sunucu, konuklar ya da stüdyo izleyicileri tarafından kışkırtılması ya da onaylanması durumudur. Onaylanan dolayısıyla ödüllendirilmiş olan bir davranışın model alınma olasılığı artmaktadır. Bu nedenle şiddetin onaylanması ya da kışkırtılması 13 yaş ve üzeri olarak sınıflanmıştır. Eğer sunucu şiddeti onaylamadığını derhal ve açıkça ifade eder ve mağduriyeti gidermek için çaba gösterirse bu durumda sınıflama 7 yaş ve üzeri olarak gerçekleşir.

İkinci blok, stüdyo programları dışındaki programlarda yer alabilecek şiddet türlerini belirlemeye yöneliktir. Bunlar; 1. Kaba kuvvet kullanımı, 2. İşkence, 3. Ateşli, kesici silahlar ya da darp aletleriyle uygulanan şiddet, 4. Savaş sahnesi, 5. Duygusal şiddet (mahrum bırakma, sevdikleriyle görüştürmeme, hapsetme, şantaj vb.) ayrı ayrı sayılmıştır. Programda, ayrı ayrı belirtilen bu şiddet türlerinden herhangi birinin varlığı halinde "evet" seçeneği işaretlenecektir.

Şiddet türlerinin bu şekilde ayrı ayrı betimlenmesinin amacı kodlayıcının kendi şiddet tanımlamasının dışında herhangi bir şiddet türünü atlama olasılığını en aza indirmektir. Örneğin, kodlayıcı, bir eşin karısını eve kapatıp başkalarıyla görüşmesini engellemesini şiddet olarak değerlendirmeyebilir. Sorunun böyle detaylandırılması ile bu türden öznel değerlendirmelerin önüne geçmek amaçlanmıştır.

Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta, sınıflama açısından bir ya da daha fazla sayıda şiddet türünün varlığının kodlamanın sonucu açısından bir şey değiştirmeyeceğidir. Çünkü bu bloktaki bütün şiddet türleri, birleştirici tek bir soru altında yer almaktadır. Bu, tek bir şiddet sahnesinin varlığının bile önemli olmasından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte bu bloktaki değerlendirme bağımsız olarak değil, ancak izleyen bloklardaki şiddetin niteliği ile ilgili sorulara verilen cevaplar neticesinde, o programın hangi yaş grubundan izleyici için önerildiği bilgisine ulaştırmaktadır.

Üçüncü blok, şiddet eylemlerinin ne ölçüde gerçekleştirilebilir eylemler olduğunun belirlenmesiyle ilgilidir. Sorunun amacı, şiddetin gerçeklik düzeyini ayrıştırmaktır. Eğer programda insanlar tarafından gerçekleştirilen bir şiddet eylemi yoksa, bu programın şiddet açısından gerçekliği; eyleme geçirilebilirliği daha düşük olarak değerlendirilebilir ve daha düşük bir yaş sınıflaması alabilir.

Dördüncü blok, şiddetin etki derecesini ortaya koymak amacıyla planlanmıştır. Eğer bir şiddet eylemi üçüncü blokta gerçekleştirilebilir nitelikte bulunmuşsa burada yer alan üç sorudan herhangi birine "evet" olarak yanıt verilmesi yapımı, 13 yaş ve üzeri olarak sınıflayacaktır. Yüksek düzeyde etki bırakabilecek bir yapımın duyarsızlaşmaya ve saldırgan davranışa yol açma olasılığı fazla olduğu için daha yüksek bir yaş sınıflaması almalıdır.

Beşinci blok, şiddetin görülebilir sonucu olan yaralanmanın saptanmasıyla ilgilidir: Burada yer alan iki soru aracılığıyla, yaralanmanın mevcudiyeti ve -eğer varsa- ağır bir yaralanma olup olmadığı anlaşılmaya çalışılmaktadır. Yaralanma ne kadar gerçekçi bir bağlamda yer aldıysa etkisi de o kadar fazla olmaktadır. Bu nedenle örneğin uzay savaşları sırasındaki yaralanmalarla, "Gerçek Kesit" gibi bir yapımdaki ağır bir yaralanma aynı değildir ve ikincisi daha yüksek bir yaş sınıflaması alır.

Altıncı blok, şiddet içeren cinsel eylemleri değerlendirmektedir. Yapımda cinsel taciz ve aşağılamanın varlığı sınıflamayı 13 yaş ve üzerine, tecavüz girişimi ve tecavüzün varlığı ise 18 yaş ve üzerine çıkarmaktadır.

Yedinci blok, şiddetin meşrulaştırılmasıyla ilgilidir. Bazen şiddet eylemleri adalet, namus gibi yüksek değerler adına gerçekleştirildiğinde, sonuçları önemsizleştirildiğinde ya da sergileyen kişi kahramanlaştırıldığında göz ardı edilebilmektedir. Oysa tüm bu koşullar, gençler için şiddeti sergileyenle özdeşim kurmaya ve onu model almaya çok uygun durumlardır. Bu nedenle sınıflamayı hiçbir zaman 13 yaş ve altına indirmez.

Sekizinci ve son blok, şiddetin yer aldığı bağlamın komik olup olmadığını saptar. Yedi yaş ve üzerindeki tüm çocuklar, bir şiddet eyleminin komik bağlamda yer almasının diğer durumlardan farklı olduğunu kavrarlar. Bu nedenle şiddet eylemleri gerçekleştirilebilir nitelikte ve oldukça etkileyici biçimde sunulmuş olsalar bile komik bağlam farklı bir sınıflamaya götürür. Örneğin *Evde Tek Başına* filmi etki bırakan ve eyleme geçirilebilir bir şiddet içerdiği için kolaylıkla 13 yaş ve üzeri olarak sınıflanabilir. Oysa burada şiddet tamamen komik bağlamda yer almakta ve *Kurtlar Vadisi* dizisinde yer alan şiddetten farklı değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle *Laurel ve Hardy* ya da *Evde Tek Başına* gibi yapımlar iki şiddet arasındaki farkı ayırt edebilen 7 yaş grubu ve üzeri için uygundur.

Kurmaca türü yapımlarda şiddetin yaşa göre sınıflanması:

"Akıllı işaretler" sisteminde komik çizgi filmler daima, "genel izleyici kitlesi" içindir simgesi alır. Diğer kurmaca türü programlarda şiddet açısından yaş derecelemesi

1. Eyleme geçirilebilirlik, abartılı şiddet, yaralanma ve veya ağır yaralanma varsa 18 yaş ve üzeri,
2. Eyleme geçirilebilirlik, abartılı şiddet, meşrulaştırma varsa 13 yaş ve üzeri,
3. Eyleme geçirilebilirlik, ağır yaralanma varsa ancak şiddet abartılı değilse 13 yaş ve üzeri,
4. Abartılı şiddet, yaralanma ve/veya ağır yaralanma varsa ancak şiddet eyleme geçirilebilir nitelikte değilse 13 yaş ve üzeri,
5. Bunun dışındaki bütün durumlar 7 yaş ve üzeri,
6. Bağlam komikse, 18 yaş 13'e, 13 yaş 7'ye iner.

Diğer programlarda şiddet açısından yaş derecelemesi

***Talk-show, reality-show, yarışma, tartışma ve magazin programları*:**

Bu programlarda şiddet 13 veya 7 yaş ve üzeri olarak sınıflanmaktadır. Eğer kaba kuvvet kullanımı ya da psikolojik şiddet programda sunucu, izleyiciler veya konuklar tarafından kışkırtılıyor veya onaylanıyorsa dereceleme 13 yaş ve üzeridir. Şiddetin onaylanmadığı açıkça ifade ediliyorsa program 7 yaş ve üzeri, alay açıkça onaylanmıyorsa da program genel izleyici içindir.

1. Kaba kuvvet kullanımı veya tehdidiyle birlikte onaylayan izleyicinin olduğu ve sunucunun bu durumu onaylamadığını açıkça belirtmediği her durumda 13 yaş ve üzeri
2. Alay ve alayı onaylayan izleyicinin olduğu ve alayı onaylamadığını açıkça belirten sunucunun bulunmadığı her durumda 13 yaş ve üzeri
3. Yukarıdaki iki durum birlikte yer alıyorsa yine 13 yaş ve üzeri
4. Kaba kuvvet kullanımı veya tehdidi varsa fakat onaylayan izleyici yoksa 7 yaş ve üzeri
5. Sadece alay ve alayı onaylayan izleyici varsa fakat alayın onaylanmadığı açıkça belirtiliyorsa 7 yaş ve üzeri
6. Sadece alay varsa fakat onaylayan izleyici yoksa ve alayın onaylanmadığı açıkça belirtiliyorsa –kaba kuvvet kullanımı ya da tehdidi yoksa- GENEL izleyici için.
7. 13 yaş için bütün durumlar eğer sunucu şiddet ve alayın her ikisini de onaylamıyorsa 7 yaşa iner.

Belgesel, belgesel-drama ve haber programları:

Bu programlardaki sınıflama da kurmaca türü yapımlardakine oldukça paraleldir. Ancak, bu yapımlardaki şiddet her zaman eyleme geçirilebilir olduğu için bu açıdan değerlendirmeye ayrıca yer verilmemiştir. Sadece bir -ya da daha fazla- şiddet türünün varlığı halinde program en az 7 yaş ve üzeri sınıflaması almalı; onun dışındaki durumlar için aşağıdaki ölçütler uygulanmalıdır.

1. Abartılı şiddet, yaralanma ve ağır yaralanma varsa 18 yaş ve üzeri
2. Abartılı şiddet varsa 13 yaş ve üzeri
3. Yaralanma ve/veya ağır yaralanma varsa, ancak abartılı şiddet yoksa 13 yaş ve üzeri

Korkutucu içerik

Yapımların korkutucu içerik açısından derecelenmesi dört blokta ele alınmaktadır. İlk blok özellikle çocuklar için korkutucu olabilecek durumları sıralar. Yedi yaşın altındaki çocuklar kurmaca türü yapımlarda hayal ile gerçeği ayırt edemedikleri için yetişkinlere korkunç gelmeyen hatta onları büyüleyen sahnelerden korkabilirler. Eğer ilk blok (3.1.1) “evet” biçiminde yanıtlanmışsa programın türü ne olursa olsun 7 yaş ve üzeri olarak derecelenir.

İkinci blokta yer alan sorular, korkmuş insan görüntülerinin değerlendirilmesine yöneliktir: Şiddet, savaş, felaket veya kazaların bir sonucu olarak aşırı korkmuş, dehşet içindeki insanların yapımda görülüp görülmediği değerlendirilir. Bazı yapımlarda bu öge izleyicide de korku yaratmak amacıyla kasıtlı olarak kullanılır. Bu nedenle bu blok "evet" olarak işaretlenmişse sınıflama 13 yaş olarak derecelenir. Eğer korkmuş insanlara anında yardım ediliyor ve mutlu sona eriliyorsa dereceleme 7 yaş ve üzeridir. Örneğin *Sahil Güvenlik* dizisinde boğulma tehlikesi içindeki kişiler genellikle anında kurtarılmakta ve izleyicinin olumsuz etkilenmesine yol açacak bu tür sahneler uzun süre devam etmemektedir.

Üçüncü blokta görsel-işitsel yapımlarda yaygın olarak kullanılan diğer korkutucu unsurlar değerlendirilmektedir. Bunlar; korkutucu ses ve efektler, ceset görüntüleri ve dehşet yaratan sahnelerdir.

Dördüncü blokta korkutucu sahnelerin ya da korkmuş insan görüntülerinin yer aldığı çevre değerlendirilmektedir. Çünkü günlük yaşamda iç içe olduğumuz farklı ortamlarda yaratılan korku sahneleri izleyicinin etkilenme riskini arttırmaktadır.

Çizgi filmlerde korku açısından yaş derecelemesi:

1. Bu tür yapımlarda korkunun varlığı hiçbir zaman sınıflamayı 13 yaş ve üzerine çıkarmaz.
2. Dehşet sahneleri ve bildik çevrelerin olduğu tüm durumlar 13 yaş ve üzeri
3. Dehşet sahneleri ve bildik çevreleri içermeyen diğer bütün korkutucu durumlar 7 yaş ve üzeri

Kurmaca türü programlarda korku açısından yaş derecelemesi:

Programın 18 yaş ve üzeri olarak sınıflanması üç şekilde gerçekleşebilir:

1. Çok korkmuş insanlar veya diğer korkutucu unsurlar, ağır yaralanma ve dehşet sahneleriyle birlikte yer alıyorsa 18 yaş ve üzeri,
2. Çok korkmuş insanlar veya diğer korkutucu unsurlar, dehşet sahneleri ve bildik çevreyle birlikte yer alıyorsa 18 yaş ve üzeri,
3. Ağır yaralanma, dehşet sahneleri ve bildik çevreyle birlikte yer alıyorsa 18 yaş ve üzeri.

Programın 7 yaş ve üzeri olarak sınflanması dört şekilde gerçekleşebilir:

1. Blok 3.1'e "evet" denmişse,
2. Çok korkmuş insan görüntüsü ve korkutucu unsurlar dehşet sahnesiyle birlikte yer alıyorsa; ancak, ağır yaralanma ve bildik çevre yoksa 7 yaş ve üzeri,
3. Çok korkmuş insan görüntüsü ve bildik çevre varsa fakat anında müdahale / yardım ediliyorsa 7 yaş ve üzeri,
4. Çok korkmuş insan görüntüsü, bildik olmayan çevre ve anında müdahale varsa 7 yaş ve üzeri,

Diğer tüm koşullarda program "13 yaş ve üzeri" sınıflamasına girer.

Diğer programlarda korku açısından yaş derecelemesi:

Kurmaca olmayan bu programlarda korkuyla ilgili sorular üç farklı durumda 18 yaş ve üzerine götürür:

1. Korkmuş insanlar ve ağır yaralanma görüntüleri birlikte yer alıyorsa 18 yaş ve üzeri
2. Korkmuş insanlar ile bozulmuş, parçalanmış ve benzeri durumdaki ceset görüntüleri varsa 18 yaş ve üzeri
3. Korkutucu sesler, bozulmuş ceset veya ağır yaralanmayla birlikteyse 18 yaş ve üzeri
4. Korkmuş insanlar varsa, fakat anında müdahale / yardım ediliyorsa 7 yaş ve üzeri

Diğer bütün durumlar "13 yaş ve üzeri" olarak sınıflandırılır.

Cinsel İçerik

Cinsellikle ilgili blokta yer alan dil ve eylemler cinsel uyarılma etkisi yaratacak biçimde verilmiyorsa cinsellikte değerlendirme bitmiş olur. Diğer maddeler cinsellik içeren dil ve eylemlerin ne kadar yaygın olduğunu saptamaya çalışmaktadır.

Kurmaca ve Animasyon türü programlarda cinsellik açısından yaş derecelemesi:

1. Programda uyarılma etkisi varsa veya cinsel içerikli dil ve cinsel eylemler yaygınsa 18 yaş,
2. Diğer bütün durumlar 13 yaş,
3. Sadece cinsel içerikli dil kullanımı varsa fakat yaygın değilse GENEL izleyici için.

Olumsuz Örnek Oluşturabilecek Davranışlar

Ayrımcılık: Hangi konuda olursa olsun yapımda ayrımcılığın yer alıp almadığı önemlidir ve ayrımcılıkla ilgili olarak iki ölçüt dikkate alınmıştır. Bunlardan biri, ayrımcılığın açıkça reddedilmesi veya etkisizleştirilmesi diğeri ise ayrımcı ifade ve davranışların komik bir kahraman tarafından gerçekleştirilmesidir (Evli ve çocuklu dizisindeki *Al Bundy* gibi).

Madde kullanımı, alkol ve tütünün aşırı tüketimi: Bu blokta üç soru ya da ölçüt önemlidir. İlki bu türden davranışların yapımda yer alıp almadığı, ikincisi, olumlu ve özendirici biçimde sunulup sunulmadığı ve sonuncusu da yapım boyunca söz konusu davranışlara yönelik açık bir uyarı ya da mücadelenin olup olmamasıdır.

Suç ve yasalara aykırı davranışlar: Bu blokta da üç ölçüt önemlidir. Davranışın yapımda yer alıp almaması, davranışı yapanın kahramanlaştırılması ve yasa dışı davranışların açıkça eleştirilmesi ya da reddedilmesi.

Kaba konuşma-küfür: Küfür ve argonun yer aldığı filmler değerlendirilir. 7 yaşın altındaki çocuklar televizyonda yer alan bu tür konuşmaları, çabuk öğrenip olduğu gibi tekrarladıkları ve bağlama dikkat etmeksizin kullandıkları için bu kategorideki yapımlar 7 yaş ve üzeri için uygun olarak değerlendirilmiştir.

Çizgi filmler

1. Ayrımcılığın yer aldığı ve etkisizleştirilmediği durumlar 13 yaş ve üzeri
2. Ayrımcılığın etkisizleştirildiği, kahramanın komik olduğu veya açık uyarının yer aldığı tüm durumlar GENEL izleyici için
3. Madde kullanımı, alkol ve tütünün aşırı kullanımı ve özendirici bir biçimde sunumu 18 yaş ve üzeri
4. Yasa dışı davranışlar ve özendirici sunum 18 yaş ve üzeri
5. Her iki tür davranış için bunların dışındaki tüm durumlar 13 yaş ve üzeri
6. Her iki tür davranışın da açıkça reddedildiği ya da etkisizleştirildiği durumlar ile kahramanın komik olduğu durumlar GENEL izleyici için
7. Sadece kaba konuşmanın yer aldığı durumlar 7 yaş ve üzeri olarak sınıflandırılır.

***Kurmaca ve diğer programlar*:**

1. Aşırı kullanım varsa ve özendirici bir biçimde sunuluyorsa 18 yaş ve üzeri
2. Yasalara aykırı davranışlar özendirici biçimde sunuluyorsa 18 yaş ve üzeri

3. Sadece aşırı kullanım varsa 18 yaş ve üzeri
4. Bunun dışındaki tüm durumlar 13 yaş ve üzeri
5. Sadece kaba konuşmanın yer aldığı durumlar 7 yaş ve üzeri
6. Ayrımcılığın etkisizleştirildiği, kahramanın komik olduğu veya açık uyarının yer aldığı tüm durumlar GENEL izleyici için.

Başarılı bir kodlama için ön koşullar

Akıllı İşaretler sistemi, görsel-işitsel medya sektöründe öz-denetim sorumluluğunun yerine getirilmesine yardımcı olmak üzere geliştirilmiş bir sistemdir. Televizyon yayınlarının bu sisteme göre değerlendirilmesi işlemi yayıncı veya dağıtıcı firma adına çalışan bireysel kodlayıcılar tarafından yapılmaktadır. Bireysel kodlayıcıların bir dizi standart ölçüt çerçevesinde yapacakları bireysel değerlendirmelerine dayanan bir dereceleme sisteminin, ortak sonuçlar ortaya çıkarabilmesi ve bu anlamda işleyebilmesi bazı koşulların sağlanmış olmasına bağlıdır.

Saydamlık /Şeffaflık: *Akıllı İşaretler* Sınıflandırma Sistemi, çocukların dünyayı nasıl algılayıp anlamlandırdıklarına ve televizyonun çocuklar üzerindeki etkilerine dair gelişimsel bulgulara; yani öznel ölçütlere değil oldukça nesnel ve bilimsel ölçütlere dayandırılmıştır. Bu sistem bir grup akademisyen tarafından NICAM modeli esas alınarak geliştirildiği ve ayrıca kodlama süreci de bireysel olarak kodlayıcıların yorumunu ve değerlendirmesini içerdiği için bir bakıma öznel bir nitelik de taşımaktadır. Ancak öznel yönüne rağmen sistem değer yargılarından arınık ve tümüyle şeffaf bir sistemdir. Bu şu anlama gelmektedir. İlgili bir tüketici herhangi bir programın derecelenmesini kontrol edebilir ve belli bir sınıflama sonucuna nasıl ulaşıldığını görebilir.

Geçerlik: Sınıflama sistemi geçerli bir sistem olmalıdır. Sistemin geçerlik özelliği taşıması iki açıdan sağlanmış olmalıdır. İlk olarak ilgilenilen içerik alanlarında (şiddet-korku, cinsellik ve olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar) çocuklar ve gençler üzerinde olası olumsuz etkileri olabilecek tüm durumlar kapsanmış olmalıdır; ikinci olarak da kodlama formundaki sorulara verilen yanıtlar, kodlayıcıyı doğru yaş sınıflamasına götürmelidir. Bu şu demektir; belli bir program için ortaya çıkan kodlama sonucu, o program için gerçekten korunması amaçlanan yaş grubuna karşılık gelmelidir. Böyle bir durum aynı zamanda anne babaların çeşitli deneyimler sonucunda gelişen endişelerini de karşılamış olacaktır. Örneğin, "Kurtlar Vadisi" gibi şiddet içeriği yoğun bir dizi eğer "7 yaş ve üzeri için uygundur" şeklinde bir sınıflama alırsa, bu sonuç, "akıllı işaretleri" sorgulanabilir bir duruma sokacaktır. "18 yaş ve üzeri için uygundur" sınıflaması ise sağduyuya ve bilimsel sonuçlara uygundur.

Güvenirlik: Sistem güvenilir olmalıdır. Güvenirliğin anlamı şudur. Bir film ya da televizyon programını farklı kodlayıcılar kodladığında aynı sonuca ulaşmalıdırlar. Kodlama formunda yer alan her bir sorunun yanıtı, sınıflama sonucunu doğrudan etkileyebilmektedir. Bu nedenle sorular, her bir kodlayıcının belli bir programı kodlarken aynı soruya aynı yanıtı vermelerini sağlayacak biçimde standartlaştırılarak sunulmuştur. Kodlayıcılar arası güvenilirliği artırmak için üniversite öğrencileri ve RTÜK kodlayıcıları üzerinde "akıllı işaretler sistemi" defalarca sınanmıştır.

Kodlayıcının Yeterliği ve Eğitimi: "Akıllı işaretler" kodlama formu, olabildiğince açık, nesnel ve standart bir biçimde hazırlanmaya çalışılmış, anlaşılması kolay ve basit bir biçimde sunulmuştur. Sorular, örneklerle somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte kodlama işlemi, herhangi bir kimsenin hiçbir bilgi ve deneyimi olmadan tek başına yapabileceği kadar basit bir işlem değildir.

Soruların doğru olarak algılanması, değerlendirilmesi ve doğru bir sınıflamaya ulaşılması için kodlayıcıların kodlama formunda yer alan sorulara gerekçe oluşturan arka plan bilgisini ve oluşturulan yaş gruplarının arkasındaki mantığı anlamaları zorunludur. Bu nedenle sistemin düzgün işlemesi ancak kodlayıcıların iyi bir eğitim almasıyla mümkündür. Bu eğitim kodlayıcıların, farklı yaş düzeylerindeki çocuk ve gençlerin bilişsel ve sosyal-duygusal gelişimlerini, dünyayı nasıl anlamlandırdıklarını ve yorumladıklarını anlamalarını sağlayacaktır. Kodlayıcılarda bu anlayışın oluşması sistemin işleyişinin esasını oluşturmaktadır. Kodlama hatalarının en az düzeyde olması, kodlayıcıların eğitimiyle mümkündür. Kodlama formu, zaman içinde ortaya çıkan örnekler ve sorunlar dikkate alınarak daha da geliştirilecektir.

Eleştiriye Açıklık: *Akıllı işaretler*'in ilk sürümü sadece televizyon yayınlarının değerlendirilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Bu nedenle sisteme sinema ve diğer görsel araçların da (bilgisayar oyunları vb) katılımı, sistemde değişiklikleri gerekli kılabilir. Ayrıca görsel-işitsel yayın dünyasına her gün yeni türler eklenmekte ve bu sektör, ilgili bilimsel bilgiden çok daha hızlı gelişmektedir. Bu nedenle de sistemin güncellenmesi ve ihtiyaçlar doğrultusunda yeni sürümlerin geliştirilmesi için eleştiriye açık olunması önem taşımaktadır. Çocuk ve gençleri zararlı içerikten koruma sorumluluğu yayın kuruluşlarına ait bir sorumluluk olduğu için de yeni program türleri devreye girdiğinde bunlarla ilgili düzenleme isteğinin yayıncılardan gelmesi beklenmektedir. Ayrıca zaman içinde sistem, anne babaların ve kamuoyunun büyük bir kısmının beklentilerini karşılamada yetersiz kaldığında da sorgulanmalı, eleştiriler dikkate alınmalı ve gözden geçirilmelidir.

Sonuç ve Öneriler

Sınıflandırma sistemi nasıl kullanılmalıdır?

Akıllı işaretler sınıflandırma sistemi, çocuk ve gençler üzerinde olası zararlı etki oluşturabilecek içerik alanlarını yaş derecelemesiyle birlikte vermektedir. Programın bu sistemde değerlendirilmesi sonucu, o programın tüm içerik alanları için hangi yaş grubuna uygun olduğunu belirlemek mümkündür. Ancak uygulamada ortaya çıkabilecek güçlükler nedeniyle tüm içerik alanları için sınıflandırma sonucu bildirilmemektedir. İzleyicilere sadece en üst koruma sağlayan yaş grubunun ve zararlı içerik alanının hangisi olduğu bilgisi verilmektedir.

Anne babalara önerimiz, eğer olanakları varsa, akıllı işaretler sınıflandırma sisteminin web sayfasındaki örnek kodlama formunu incelemeleri ve tüm içerik alanları ile ilgili soruları ayrıntılı olarak görmeleridir. Böylece bir programın nasıl değerlendirilmiş olduğunu görebilirler ve bu bilgi de anne babalara çocuklarına verecekleri rehberlikte katkı sağlayabilir. Anne babaların çocuk ve gençlere televizyon izlemeleri sırasında rehberlik etmeleri, açıklamada bulunup gerekli yerlerde yoruma gitmeleri çocuklar üzerinde olumlu etki yaratmaktadır.

Bir diğer önemli konu, bir program belli bir içerik alanında belli yaş grubu için sınıflanmış olduğunda, bu bilgi programın o yaş grubu üzerindeki tüm çocuklar için tek başına izlenmeye uygun olduğu anlamına gelmemelidir. Örneğin bir program şiddet-korku içerik alanı için 7 yaş ve üzeri olarak derecelendirilmişse, bu programı 7 yaş üzerindeki çocukların yine de anne babalarıyla birlikte izlemeleri daha uygun olacaktır. Son yıllardaki araştırmaların elde ettiği önemli bulgulardan biri, anne babanın çocuğa program içeriğiyle ilgili açıklama yapmasının programın olumsuz içeriğini etkisizleştirmede oldukça etkili rol oynadığıdır (Van Evra, 2004).

Sistemin Yararlılığının Düzenli Araştırmalarla İzlenmesi: Akıllı İşaretler Sınıflandırma Sistemi Kodlama Formu ve Anahtarının bu ilk sürümü, her ne kadar titizlikle hazırlanmış ve denemelerden geçirilmiş ise de ölçütlerin daha da geliştirilmesi, kodlama formu kullanıldıkça ortaya çıkan ya da karşılaşılan sorunların belirlenmesi sistemin daha iyi işlemesine ve daha geniş kitleler tarafından benimsenmesine yol açacaktır. Ayrıca program türlerindeki çeşitlenmeler ve teknolojik gelişmeler de sistemin geliştirilmesini gerektirebilir.

Kodlayıcıların Eğitimi ve Kamuoyunun Bilinçlendirilmesi: Akıllı İşaretler Sınıflandırma Sisteminin başarısı sadece kodlama formunun geliştirilmesine bağlı değildir. Formun dışında bu sistemin uygulanmasından sorumlu olan yayıncılar ve sistemi kullanacak olan kamuoyu da sistemin etkililiğine katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle yayıncıların görevlendirdiği kodlayıcıların sistem ve kodlama hakkında eğitilmeleri sistemin başarısı için bir zorunluluktur. Sistem her ne kadar şeffaf ve kodlama formunun kullanılması karmaşık değil ise de kodlayıcıların çocuk ve gençlerin hangi içerik alanlarında, hangi yaş düzeylerinde ve hangi nedenlerle korunmuş olduklarını anlamaları önemlidir; çünkü bu anlayış onların kodlama formunu daha doğru biçimde kullanmalarını ve programları daha bilinçli olarak değerlendirmelerini sağlayacaktır. Akıllı işaretler sisteminin, bundan yararlanacak olan anne, baba ve yetişkinlere nasıl anlatılacağı ve sistemi etkili biçimde kullanmalarının sağlanması da can alıcı öneme sahip bir konudur. Sistemin tanıtımı ve anlatılması kesinlikle işbirliğini ve katılımı arttırıcı yönde olmalıdır. Yoğun bir kamuoyu eğitimi kampanyası yürütülmeli ve daha sonra ebeveynlerin bu sistemi kullanıp kullanmadıkları veya ne ölçüde kullandıkları izlenmeli ve dünyadaki diğer sınıflandırma sistemlerinde olduğu gibi gerektikçe sistem güncellenmelidir. Çocuk ve gençleri koruma adına programın içeriği hakkında mümkün olduğunca yeterli bilgi basit ve anlaşılabilir biçimde sunulmalıdır. Bu sınıflandırma sisteminin oluşturulmasına katkı sağlayan ve bu yazıyı hazırlayan akademisyenler olarak, anne babaları, çocuklar üzerinde olası zararlı etkileri olabilecek yayınlar için uyarıp bilgilendirmek kadar onlara çocuğun gelişim düzeyine uygun olan programları saptayarak önermenin de önemli olduğunun farkındayız. Ancak sistem şimdilik olası zararlı içerik konusunda bilgilendirilme esasına temellendiği ve olumlu/eğitici nitelikteki programlarda çeşitlilik henüz sağlanamadığı için bu amacın gerçekleşmesi ileri bir aşama olarak düşünülmüştür.

İçerik Alanları:

Akıllı İşaretler Sistemi, içerik alanları olarak daha önce de belirtildiği gibi, şiddet ve korku, cinsellik, örnek oluşturabilecek olumsuz davranışlar (ayrımcılık, madde kullanımı, alkol ve sigaranın aşırı tüketimi, yasalara aykırı davranışlar) olarak belirlenmiştir. Bunların dışında insan sağlığını ve yaşamını tehlikeye sokan bazı riskli davranışların da medyada oldukça sıkça yer alması ve üstelik kolaylıkla ve korkusuzca sergilenen davranışlar olarak sunulması bu türden davranışları da örnek oluşturabilecek olumsuz davranışlar sınıfına sokmaktadır.

Kaynaklar

American Academy of Pediatrics. (2001). Alcohol use anda buse: A pediatric concern. *Pediatrics,* 108, 185-189.

Anderson, C., & Bushman, B. (2001). Effects of violent video games on aggressive behavior, aggressive cognition, aggressive affect, physiological arousal, and prosocial behavior: A meta-analytic review of the scientific literature. *Psychological Science, 12,* 353-359.

Anderson, D. R., Huston, A. C., Kelly, S., Linebarger, D. L. & Wright, J. (2001). Early childhood television viewing and adolescent behavior: Recontact study. Monographs of the Society for Research in Child Development, 66(1, seri no. 264).

Bensley L, Van Eenwyk J, (2001). Videogames and real-life agression: Review of the literature. *Journal of Adolescent Health, 29*, 244-257.

Berendt, A. (1995). What Should Children See? A World Summit Meets to Decide, Intermedia, v.23 (1).

Brown, J. D., Childers, K. V., & Waszak, C. S. (1990). Television and adolescent sexuality. *Journal of Adolescent Health Care, 11*, 62-70.

Bushman, B. J. & Cantor, J. (2003). Media ratings for violence and sex. *American Psychologist, 58(2),* 130-141.

Çaplı, B. (2002). *Medya ve Etik,* (Ankara: İmge Yayınevi).

Emmers-Sommer, T. M. & Allen, M. (1999). Surveying the effect of media effects A meta analytic summary of the media effects research in Human Communication Research. *Human Communication Research, 25(4)*, 478-497.

Nathanson, A. I. & Yang, M. (2003). The effects of mediation content and form on children's responses to violent television. *Human Communication Research, 29(1)*, 111-134.

Kunkel, D., Cope, K. M., & Biely, E. (1999). Sexual messages on television: Comparing findings from three studies, *The Journal of Sex Research, 36(3)*, 230-236.

Özdiker, C. (1997a). Radyo ve televizyon üst kurulu anketlerine göre: TV'de şiddet istenmiyor. *RTÜK İletişim, 1(1),* 24-28.

Özdiker, C. (1997b). RTÜK kamuoyu araştırmaları. *RTÜK İletişim, 1(3),* 21-23.

Özdiker, C. (1998). RTÜK kamuoyu araştırmaları. *RTÜK İletişim, 1(6),* 21-28.

Özdiker, C. (1999). Türkiye televizyon yayınları: Kamuoyu araştırması II. *RTÜK İletişim, 2(11),* 22-33.

Valkenburg P M, Cantor J, Peeters AI (2000) Fright Reactions to Television: A Child Survey. *Communication Research, 27*, 82-99.

Van Evra, J. (2004). Television and Child Development (3rd ed.). London: LEA Pub.

Vidal, M. A., Clemente, M. ve Espinosa, P. (2003). Types of Media Violence and Degree of Accetance in Uner 18s. *Agressive Behavior 29*, 381-392.

Villani S (2001) Impact of media on children and adolescents: A 10 year review of the research. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 40,* 392-401

Wartella, E., Scantlin, R., Kotler, J., Huston, A. C. Ve Donnerstein, E. (2000). Effects of sexual content in the media on children and adolescents. C. Von Feilitzen ve U Carlsson (Eds.), *Children in the new media landscape: Games, pornography, perceptions*. Goteborg: UNESCO International Clearinghouse on Children and Violence on the Screen.

Wilson, B. J., Hoffner, C., & Cantor, J. (1987). Children's perception of the effectiveness of techniques yo reduce fear from mass media. *Journal of Applied Developmental Psychology, 8*, 39-52.

Yardımcı, N. (1999). Dersimiz: Medya. *RTÜK İletişim, 2(12)*, 24-26.

Valkenburg, P., Beentjes, P. N. Ve Tan, E. (2002). Kijkwijzer: The Dutch rating system for audiovisual productions. *Communications, 27,* 79-102.